

OD DJEVOJAČKIH RUKOPISNIH BILJEŽNICA DO BLOGA

Mirjana Duran

Učiteljski fakultet, Filozofski fakultet
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jagera 9, 31000 Osijek
mirjana.duran@os.t-com.hr

Sažetak

Kao i u stvaralaštvu odraslih, i kod djece i adolescenata možemo pratiti linije individualnog i kolektivnog stvaralaštva. Tvorevine kolektivnog stvaralaštva prenose se s naraštaja na naraštaj: igre, šale, priče, pjesme, leksikoni, spomenari, zakoni mladih, tajni jezici, gatalice, magija, potajni erotski folklor, stihovi izazivanja, dnevnici, djevojačke rukopisne bilježnice. U ovom radu istražene su rukopisne bilježnice koje preko 40 godina postoje u supkulturi djevojčica od 12.-16. godine. Sa 166 ispitanica rođenih od 1950. do 1996. vođen je polustrukturiran intervju. Analizirane su 83 ovakve bilježnice iz razdoblja 1964-2009. U obradi podataka upotrijebljena je kvalitativna metodologija. Identificirano je 17 vrsta sadržaja. Neki od tih sadržaja sele se na blogove djevojčica. Utvrđena je velika sličnost s djevojačkim rukopisnim bilježnicama ruskih djevojčica.

Ključne riječi: supkultura, kolektivno stvaralaštvo djevojčica, rukopisne bilježnice

Djetinjstvo i mladenaštvo u razvojnoj psihologiji moguće je proučavati ne samo kao etapu životnog puta u razvoju čovjeka već i kao sociokulturni fenomen. Govoreći o psihologiji, sociologiji, etnologiji djetinjstva, neizbježno je govoriti i o fenomenu supkulture djece i mladih kao latentnom mehanizmu socijalizacije.

Baveći se tvorevinama koje egzistiraju u spontanoj kulturi djece i mladih u Hrvatskoj, a prenose se s naraštaja na naraštaj, do sada smo obavijestili o igrama s pravilima (igre s ulice), spomenarima te praznovjericama za rasonodu (Duran, 2001; Duran, 2003; Duran, 2006). Tvorevine spontane kulture djece i mladih (igre, šale, priče, pjesme, leksikoni, spomenari, gatalice, crni humor, potajni erotski folklor, tajni jezik, a u novije vrijeme sadržaji blogova, SMS-ova, facebooka itd.) rezultat su njihova kolektivnog stvaralaštva.

Kod djece i adolescenata, kao i u stvaralaštvu odraslih, možemo govoriti o individualnom i kolektivnom stvaralaštvu. Kada je riječ o individualnom stvaralaštvu, najviše pozornosti privlače uradci darovite djece. Međutim, u supkulturi djece i

mladih u mnogim naraštajima postoje tvorevine kolektivnog stvaralaštva koje su također oblik očitovanja stvaralačkih sposobnosti, a prenoseći se s koljena na koljeno, prerastaju u *folklor dječjeg naroda* (*childlore* – kako to kažu I. Opie i P. Opie, 1977). Kulturne tvorevine *dječjeg naroda* egzistiraju prema načelima koja vrijede za narodnu kulturu. Karakterizira ih anonimno stvaralaštvo mnogih pojedinaca, promjenjivost (mnogo inačica), sinkretizam i cjelovitost, za razliku od diskurzivnosti službene kulture tekovine koje su fiksirane i dokumentirane.

O sličnosti kulturnih očitovanja različitih skupina ljudskih bića u različitom vremenu i prostoru, te o sličnostima kolektivnog stvaralaštva djece i mladih u svjetskim razmjerima pisali su mnogi autori. U dosadašnjim istraživanjima pokazali smo veliku sličnost tradicionalnih igara (igara s ulice) djece Slavonije, Novog Zelanda i Velike Britanije (Duran, 2001), zatim sadržajnu podudarnost spomenara u nas i vrlo sličnih žanrova na engleskom, njemačkom i ruskom govornom području (Duran, 2003), te zapanjujuću sličnost praznovjerica za rasonodu hrvatskih i poljskih djevojčica (Duran i Zierkiewicz, 2006).

Pregledom literature koja se tiče kolektivnog stvaralaštva djece i mladih izvan Hrvatske nailazimo na zanimljiva svjedočenja o *djevojačkim rukopisnim bilježnicama* ili *bilježnicama o ljubavi* (nazivaju se i pjesmaricama ili albumima), a koje postoje kod ruskih adolescentnih djevojčica od 60-ih godina prošlog stoljeća do danas. Vodeći se idejom o univerzalnosti folklornih pojava u svjetskim razmjerima, zatim našim iskustvima o sličnostima očitovanja u supkulturi djece i mladih, te susretom s nekoliko pojedinačnih primjeraka takvih bilježnica u nas (i sačuvanom vlastitom bilježnicom), odlučili smo istražiti ovu pojavu. Razmotrimo najprije obilježja opisane tvorevine kod ruskih djevojčica.

Olga Vainshtein (2008) kaže da ta osobna, rukom pisana dokumentacija, sadrži cijeli niz tekstova na temu ljubavi i odnosa s dečkima, da se razmjenjuje s bliskim prijateljicama, a krije od ostalih prijatelja iz razreda, nastavnika i odraslih. Često starija ili jednostavno popularnija i samopouzdanija djevojčica poučava mlađu pokazujući joj svoju bilježnicu i dopuštajući joj da prepíše *najbolje* tekstove. “Tipična pjesmarica 80-ih okuplja različite žanrove: u njoj se mogu naći tekstovi popularnih pjesama, sentimentalne pjesme i balade; aforizmi i didaktički napisi; melodramatične kratke priče; želje prijatelja, ‘pravila ljubavi’; ‘školska kronika’, različite igre pretkazivanja budućnosti; erotske priče; upitnici i šale. Pjesmarica je ilustrirana djevojačkim crtežima, kao i izrescima iz časopisa i razglednica; u njoj se često piše različitim bojama” (Vainshtein, 2008). Odrasli takve pjesmarice smatraju *skandaloznim* ili čak izrazom lošeg ukusa. Pjesmarica je proizvod necenzurirane kulture, neka vrsta djevojačkog samoiskaza, a dijelom je novog pisanog urbanog folklor, kaže ova autorica. Jezik je u takvim bilježnicama “slobodan”, a sklonost greškama označava eksplicitnu suprotnost školskim normama pisanja i svijetu u kojem vladaju stroga pravila za sve. Djevojčice u većini slučajeva malo mijenjaju tekstove koje prepisuju, prilagođavajući ih svojim privatnim okolnostima i potrebama, mijenjajući imena, vrijeme i mjesto, dodajući vlastite odsječke, zamjenjujući nepoznate

riječi njima poznatima. “Na taj način, svaka djevojčica koja unosi novi materijal u svoju bilježnicu doslovce ga apostrofira i postaje njegovim autorom, dodajući svoj vlastiti kreativni akcent. U konačnici, krajnja verzija predstavlja jedinstven spoj individualnog i kolektivnog, preklapanje privatnog i javnog” (Vainshtein, 2008).

Većina tinejdžerica, prema istraživanju Borisova (1997), po prvi se put zaljubi nakon čitanja takvih bilježnica. Baveći se socijalizacijom djevojčica/djevojaka, Borisov rabi pojmove *djevojačka supkultura*, *kulturna antropologija djevojaštva*, a jednom od osnovnih funkcija suvremenih rukopisnih bilježnica smatra socijalizaciju. Razmatrajući povijest te pojave, Borisov drži kako školski album-pjesmarica vuče podrijetlo iz prve polovine 19. stoljeća, kada dolazi do razdvajanja obiteljske *albumne kulture* na dvije razine: elitnu i masovnu. U ovoj drugoj obliku se *djevojački albumi* u ženskim institucijama, internatima (pojava “institucijske djevojčice”) i gimnazijama, odakle prelaze u školsku sredinu. Krajem 60-ih i sredinom 70-ih godine 20. stoljeća stvara se djevojački album-pjesmarica kakav opisuje i Vainshtein, s novim žanrovima koji ranije nisu bili zastupljeni. Osim pjesama koje se prepisuju iz bilježnice u bilježnicu i vlastitih pjesničkih pokušaja u kojima je moguće identificirati ideologiju romantične ljubavi (većina pjesama u bilježnicama je trivijalna i sentimentalna s istrošenim metonimijama), djevojčice uz redigiranje, u ruske pjesmarice prepisuju priče i balade iz tuđih pjesmarica u kojima se često ljubav povezuje sa smrću (formula ljubav – smrt – sudbina). Borisov (prema Žavronok, 1998) objavljuje 30 takvih priča.

“Djevojačke rukopisne ljubavne priče – žanr su suvremenog školskog folklora, koji živi među djevojčicama – djevojkama od 10. do 16. godina¹, a predstavlja romantično obojenu sentimentalnu priču druge polovine 20. vijeka. Kontinuitet tradicije sentimentalne priče možemo pratiti na razini *tema* djevojačkih priča (nesretna ljubav i vrlo često prerana smrt junaka), *sižea* (susret; prva ljubav; provjera vjernosti; tragedija), a također niza motiva koji formiraju siže (kao što su motivi nesretnog slučaja, nemilosrdne sudbine, posjet grobu ljubljenoga)” (Žavronok, 1998: 185).

Smrt ili realna ugroženost smrću makar jednog od heroja, dakle veza ljubav – smrt, obuhvaća 60-70% zapisanih sižea tih rukopisnih priča, a sižejni kod *samo-ubojstvo kao odgovor na smrt ljubljenoga* prisutan je u 40% tekstova. Pritom se pretpostavlja postojanje drugoga svijeta i ponovno sjedinjenje, što je, primjerice, artikulirano ovako: *Sahranite me zajedno s njom. Možda ja mrtav smognem hrabrosti priznati joj ljubav* (Borisov, 1977). Neke se sastavnice priča pri prepisivanju mijenjaju od bilježnice do bilježnice. Kada je riječ o literarnoj osobitosti *djevojačkih rukopisnih priča*, ako primijenimo razlikovno mjerilo za novele koje je predložio Vigotski (1975), a to je nepodudaranje fabule (slijed događaja) i sižea (slijed kojim

1 O postojanju djevojačke rukopisne priče pogledati S. B. Borisov, *Djevojačka rukopisna ljubavna priča: Pitanja osobitosti žanra // Trideset rukopisnih djevojačkih ljubavnih priča/sast..* Autor članka i komentara S. B. Borisov, Obninsk 1992, str. 11.

su izloženi događaji u tekstu), tada u tim narativima nalazimo osobine novelističke tehnike. Kao *tekst u tekstu* u jednom dijelu tih novela nalaze se oprostajna pisma. Iako oprostajna pisma ruski autori ne razmatraju kao poseban žanr, smatramo kako kvalitativna analiza takvih tekstova može dati korisne rezultate. Ponekad oprostajna pisma postoje kao samostalan tekst. Naime, kao što je već rečeno, tvorevine spontane kulture djece i mladih funkcioniraju prema načelima koja vrijede za narodnu kulturu, pa i o žanrovima možemo govoriti uvjetno, jer te rukopisne bilježnice, prema opisu, imaju pečat sinkretizma prvobitne umjetnosti (primjerice – crtež i pjesma čine cjelinu). Osim toga pojedini se žanrovi nekada javljaju izdvojeno, pa tako i praznovjerice za rasonodu, zatim upitnici (kod nas leksikoni), koji se nekada nalaze u posebnim “priručnicima”, a nekada su pravila ljubavi (kod nas zakoni ljubavi), kao i šale, dio djevojačkih rukopisnih bilježnica.

Ciljevi ovoga rada bili su utvrditi postojanje i proširenost djevojačkih rukopisnih bilježnica u nas u razdoblju od četrdeset godina te saznati dob vlasnica; prikupiti dokumentaciju (rukopisnih bilježnica) koja ima status rezultata; dobiti uvid u vrste sadržaja koje okuplja ta tvorevina. Kako se tijekom istraživanja pokazalo, ne samo da takve bilježnice postoje barem četrdeset godina, već se kod djevojčica rođenih poslije 90-ih godina 20. stoljeća isti sadržaji sele na blogove i facebook, cilj nam je bio i identificirati žanrove koji su se iz bilježnica preselili na blogove, i na kraju – zanimala nas je relacija s opisanom tvorevinom u ruskih djevojčica.

METODOLOGIJA

Način i tijek prikupljanja podataka

O postojanju djevojačkih rukopisnih bilježnica i njihovoj proširenosti saznali smo na temelju inicijalnog intervjua koji je vođen u okviru projekta *Tradicija spontane kulture djece i mladih*², a u kojemu je sudjelovalo 311 ispitanica³ različite dobi (rođene od 1950. do 1996. godine). Postavljeno im je pitanje jesu li imale/imaju li takvu bilježnicu (pjesmaricu – kako se najčešće naziva). Pri traženju izvora podataka za istraživanje rukopisnih bilježnica upotrijebljen je kvalitativni pristup (polustrukturiran intervju, analiza dokumenata). Sa 166 ispitanica koje su izjavile da su imale ili imaju pjesmaricu (one rođene nakon 1990. godine), a pristale su na dodatan intervju, 32 instruirana ispitivača (studenti Učiteljskog fakulteta u Osijeku) vodila su polustrukturirani intervju (35 ispitanica rođeno je u razdoblju od 1950. do 1959. godine; 38 u razdoblju od 1960. do 1969. godine; 30 u razdoblju od 1970. do 1979.

2 Projekt Tradicija spontane kulture djece i mladih (0245004) Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

3 Ispitanice su iz sljedećih gradova ili okolnih sela: Osijek, Slavonski Brod, Vukovar, Našice, Vinkovci, Županja, Orahovica, Požega, Đakovo, Donji Miholjac, Belišće, Ilok, Valpovo, Virovitica, Beli Manastir.

godine; 45 u razdoblju od 1980. do 1989. godine; 18 u razdoblju od 1990. do 1996. godine). Intervju je bio podijeljen prema posebnim područjima (godine starosti u kojima su imale pjesmaricu, kako su je nazivale, izgled pjesmarice, sadržaji koje je pjesmarica obuhvaćala, način dolaženja do sadržaja, javnost u odnosu na vršnjake i odrasle). Intervju je sniman diktafonom i potom prepisan. Drugi izvor podataka bila je prikupljena dokumentacija. Tijekom istraživanja prikupljene su 83 pjesmarice iz razdoblja od 1964. do 2009. godine. U njih smo dobili uvid ili dopuštenje da ih fotokopiramo i koristimo podatke koji se u njima nalaze. Te pjesmarice zajedno imaju 6308 rukom pisanih stranica (u rasponu od 40 do 180 stranica). Budući da su za vrijeme inicijalnog intervjua neke ispitanice iz najmlađe dobne skupine izjavile da takve sadržaje i danas zapisuju na blogu ili na facebooku, a kako bismo istražili koji su se to sadržaji iz pjesmarica preselili na blogove, u Googlov smo pretraživač stavili naslov jedne od balada koje se često pojavljuju u pjesmaricama – *Pet krvavih ruža* (nalazimo je od 1970-ih do danas) – i tako došli do blogova na kojima se ta balada nalazi, a onda tehnikom *snježne grude* i do ostalih 14 blogova koji je sadrže (preko linkova vršnjaka).

Obrada podataka

U obradi podataka upotrijebljena je kvalitativna metodologija. Kako bismo saželi i strukturirali ono što je rečeno u intervjuima, a potom prepisano, u svakom su intervjuu podcrtane značajne izjave, rečenice i dijelovi teksta kojima je pridružena relevantna oznaka. Taj su postupak provodila dva procjenjivača koja su zatim usporedila obrađene intervjue. Stupanj podudarnosti bio je visok, a u slučaju određenog neslaganja, procjenjivači su zajednički donijeli konačnu odluku.

Uzmimo primjer područja *javnost pjesmarice za vršnjake i odrasle*:

- To je bila moja pjesmarica i ja sam je doživljavala kao strogo privatnu stvar. Ona je bila nešto posve osobno. Pokazala sam ju samo najboljim prijateljicama. Kada ju je sestra pronašla i javno pročitala pred roditeljima, jako me povrijedilo i nisam htjela izaći iz sobe cijeli dan. – **Pridružena relevantna oznaka:** Za ograničen broj prijateljica. Odrasli isključeni.

Relevantne oznake raspoređene su u skupine: dob vlasnica, naziv bilježnica, izgled, vrste sadržaja, način dolaženja do sadržaja i javnost u odnosu na vršnjake i odrasle. Drugi izvor podataka, tj. 83 prikupljene pjesmarice, analizirane su s obzirom na vrste sadržaja koje okupljaju te izgled. Dva su neovisna procjenjivača, upotrebljavajući listu od 16 vrsta sadržaja koja je dobivena intervjuima, nakon čitanja pjesmarica za svaku označili ima li ili ne tu vrstu sadržaja i postoji li neki sadržaj koji nije naveden na listi. Oni su za svaku pjesmaricu popisali sastavnice za koje su smatrali da određuju njezin izgled. Stupanj podudarnosti bio je visok, a u slučaju neslaganja, nakon kritične diskusije donijeli su zajedničku odluku.

Proveden je također i postupak utvrđivanja vrsta sadržaja iz pjesmarica na blogovima.

REZULTATI I RASPRAVA

Postojanje i proširenost

Rukopisne bilježnice-pjesmarice postojale su i postoje u nas i dio su tradicije spontane kulture djevojčica/djevojaka.

U inicijalnom je intervjuu 87% ispitanica rođenih u razdoblju od 1950. do 1979. godine, 84% rođenih od 1980. do 1989. godine, te 46% onih koje su rođene od 1990. do 1997. godine izjavilo kako su imale ili imaju (one najmlađe) opisanu rukopisnu bilježnicu. Manju zastupljenost u skupini rođenoj nakon 1990. objašnjavamo postojanjem blogova i facebooka na kojima se, uz ostalo, prema izjavama ispitanica nalaze i opisani sadržaji iz pjesmarica. (Ali – *Tko nije na facebooku, taj ne živi* – M. I. 14 g.)

O postojanju navedene tvorevine svjedoči i prikupljena građa (83 pjesmarice) iz razdoblja od 1964. do 2009. godine.

Tablica 1. Inicijalni intervju o posjedovanju rukopisnih bilježnica-pjesmarica

Rođene u razdoblju	Imale pjesmaricu		
	N	N	%
1950.–1959.	62	54	87
1960.–1969.	70	61	87
1970.–1979.	56	49	87
1980.–1989.	73	62	84
1990.–1996.	50	23	46
	311	249	

Tablica 2. Razdoblja iz kojeg potječu prikupljene pjesmarice

Razdoblje	Broj pjesmarica
1964.–1969.	4
1970.–1979.	16
1980.–1989.	19
1990.–1999.	33
2000.–2009.	11

Dob vlasnica

Određujući dob u kojoj su imale pjesmarice, sve ispitanice su tijekom intervjua navodile razred kao uporišnu točku svoga sjećanja: *od petog do kraja osnovne* (i. 7/166)⁴, *od šestog do kraja osnovne* (i. 15/166), *sedmi i osmi razred osnovne škole*

4 Oznaka (i. 7/166) Znači intervju 7 od 166 ispitanica. Kada je riječ o pjesmaricama umjesto "i" stavljamo oznaku "p"

(i. 74/166), *sedmi i osmi i prvi i drugi srednje* (i. 48/166), *sedmi i osmi do kraja srednje* (i. 7/166), *u srednjoj* (i. 10/166), *u srednjoj i kasnije sam u nju nešto zapisivala* (5/166 *Zapisala sam datum rođenja moje kćeri, težinu i dužinu*. Ispitanica I. S., rođena 1970). Navedenu tvorevinu u supkulturi djevojaštva nalazimo dakle najčešće u dobi od 12. do 16. godine, a isti trend pokazuje i dob vlasnica prikupljenih bilježnica.

Naziv

Rukopisne bilježnice u supkulturi djevojčica/djevojaka nose, neovisno o naraštaju, različite nazive, odnosno – one su ih različito nazivale: *Pjesmarica* (i. 80/16), *Spomenar* (i. 40/166), *Svaštara* (i. 23/166), *Ljubavna* (i. 10/166), *Moje gluposti* (i. 6/166), dok neke od djevojčica/djevojaka nisu za takvu rukopisnu bilježnicu upotrebljavale nikakav naziv (i. 16/166). Kako u tradiciji spontane kulture djece i mladih postoji još jedna tvorevina koja se naziva *Spomenar*⁵ (radi razlikovanja koristit ćemo za nju u daljnjem tekstu naziv *klasičan spomenar*), u razgovoru je bilo potrebno opisno naglasiti o kakvu je spomenaru riječ.

Izgled

Vanjskim izgledom to je bilježnica velikog formata (p. 43/83) ili malog formata (p. 12/83), stari rokovnik (p. 28/83), ponekad ukrašenih korica nekom zalijepljenom slikom (p. 44/83). Takav opis vanjskog izgleda dobili smo i u intervjuima.

U unutrašnjosti bilježnice nalazimo tekstove često pisane različitim bojama i u različitim smjerovima, a stranice su ilustrirane kolažnim sastavnicama: najčešće izrescima iz časopisa (slike djevojaka i mladića, slike zaljubljenih parova) (p. 79/83), izrescima iz čestitki ili razglednica (p. 58/83), vlastitim crtežima (p. 53/83). Suho cvijeće nalazimo u pjesmaricama do 1989. godine. U onima iz devedesetih pale se rubovi stranica (p. 21/33), lijepe žvakaće gume (p. 7/33), a u 12 pjesmarica iz različitih razdoblja nalazimo pramenove kose. U pjesmarice nakon 1996. lijepe se izrezani tekstovi iz časopisa za mlade *Teen* i *OK*. U nekima (p. 18/83) nalazimo zalijepljene uglove dviju stranica, između kojih je “tajni prostor”, ili zalijepljene kuverte u kojima se nalaze tajni tekstovi. U jednoj takvoj kuverti (uz dopuštenje vlasnice) nalazimo na papiru spaljenih rubova njezinu vlastitu pjesmu s naslovom *Oporuka* koju je napisala nakon raskida s dečkom. Pjesma završava stihovima: *Moja je posljednja želja, ne reci da sam te molila, poslušaj vjetar kako šapće: oprostite što sam*

5 Spomenar je bilježnica posebnog oblika i opreme koja se daje prijateljima da se u nju “upišu”, tj. da nešto nacrtaju/naslikaju i napišu tekst za uspomenu uz potpis. Postoje tradicionalne spomenarske govorne poruke (Duran 2004).

te voljela (V. G., 14 g., pjesmarica iz 1998. godine). Cjelokupna “likovna” oprema u funkciji je tekstova.

Vrste sadržaja

Na temelju intervjua stvorena je lista od 16 vrsta sadržaja koji se javljaju u rukopisnim bilježnicama i to: Pjesme prepisane iz tuđih pjesmarica; Vlastite pjesme; Tradicionalni stihovi klasičnih spomenara; Pjesme nekih poznatih pjesnika; Riječi pjesme popularnih izvođača; Priče prepisane iz tuđih pjesmarica; Povremeni kratki dnevnički zapisi; Nikad poslana pisma simpatiji/dečku; Zakoni mladih - pravila ljubavi; Formule ljubavi; Školski rječnik; Popis pitanja za sastavljanje leksikona; Praznovjerice za rasonodu; Zapise koje su upisali intimni prijatelj; Popis filmova koje su gledali; SMS- poruke. Procjenjujući vrste sadržaja koje se nalaze samo u bilježnicama, procjenjivači navode sljedeću poteškoću: bez intervjua ne mogu odrediti je li neku pjesmu napisala sama vlasnica, pa to nisu ni registrirali. Navode novu vrstu sadržaja koju nazivaju *poetska proza* i tu uključuju i moguća neposlana pisma simpatiji ili dečku (jer bez intervjua ne mogu tvrditi da je to neposlano pismo).

Pjesmarice su šarolika sadržaja; svaka je unikatna i ima osobni pečat, a vrste sadržaja se kombiniraju na različite načine, ne uvrštavaju se uvijek sve vrste- osim pjesama prepisanih iz tuđih pjesmarica koje su uvijek tu.

Tablica 3. Zastupljenost pojedinih vrsta sadržaja u pjesmaricama na temelju intervjua i pregleda pjesmarica

Vrste sadržaja	Intervju	Pjesmarica
Pjesme prepisane iz tuđih pjesmarica	166/166	83/83
Tradicionalni stihovi klasičnih spomenara	140/166	72/83
Povremeni kratki dnevnički zapisi	134/166	67/83
Riječi pjesme popularnih izvođača	120/166	50/83
Vlastite pjesme	93/166	
Priče prepisane iz tuđih bilježnica	70/166	51/83
Pjesme nekih poznatih pjesnika	60/166	25/83
Zakoni mladih – pravila ljubavi	40/166	30/83
Zapisi koje su upisali intimni prijatelji	39/166	26/83
Školski rječnik	38/166	23/83
Formule ljubavi	33/166	21/83
Popis pitanja za sastavljanje leksikona	38/166	14/83
Popis filmova koje su gledali	22/166	12/83
Nikad poslano pismo simpatiji/dečku	20/166	
Praznovjerice za rasonodu	18/166	15/83
Sadržaji SMS poruka	17/166	8/83
Poetska proza		38/83

Na osnovi analize dvaju izvora podataka možemo reći da se djevojačke rukopisne bilježnice grade kombinacijom gore navedeni 17 vrsta sadržaja. Pritom netko izostavi, primjerice, praznovjerice, a ima školski rječnik ili obrnuto, ali pjesme imaju svi.

Pjesme koje se nalaze u bilježnicama imaju, prema iskazima ispitanica, tri izvora: prepisane iz tuđih bilježnica su najčešće (postavlja se pitanje odakle su tamo stigle), zatim prema intervjuima slijede vlastite pjesme koje piše 56% vlasnica pjesmarica, a potom pjesme poznatih pjesnika kojima se rijetko navodi ime.

Pregledom bilježnica teško je ustanoviti koju je pjesmu (ako se ne ponavlja u drugim bilježnicama) pisala vlasnica sama, pa o vlastitu pjesništvu zaključujemo samo na osnovi intervjua. Za pjesme koje se ponavljaju u više bilježnica možemo tvrditi kako pripadaju vrsti *pjesme prepisane iz tuđih pjesmarica*. Takva je primjerice baladična pjesma *Pet krvavih ruža* koju nalazimo u pjesmaricama od 70-ih godina 20. stoljeća do danas, a nalazimo je i na blogovima (npr. <http://lena15.blog.hr>). Broj ruža se mijenja (iako ih je najčešće pet), a djevojka je nekada živjela na obali Drave, Save, pa i Bosne. U dvjema pjesmaricama bila je riječ o mladiću.

5 krvavih ruža

Živjela je ovdje u dolini Drave,
imala je oči poput neba plave.
Zaljubljena, sretna, vesela i mila,
o životu svome divne snove snila.
Žurila je sa cvijećem u ruci taj dan
jer je dragom bio rođendan.
Zadihana sretna za trenutak stala
na pločnik preko puta stana.
Otvore se vrata na njegovu stanu,
izađe mladić, lijep kao prvog dana.
Sa osmjehom sreće krenula je njemu,
kad odjednom kočnica je prenu.
Kasno mladić viknu očajnički PAZI,
jer njegovu dragu automobil zgazi.
Sad na cesti leži uz rasuto cvijeće,
njeni divni snovi ostvarit se neće.
Mladić sebe pita što mu život pruža,
pregršt praznih snova i PET KRVAVIH RUŽA.

Pjesmarica S. K. (14. godina) iz 1976.

U pjesmaricama ima kratkih stihova iz klasičnih spomenara, koje se također prepisuju iz tuđih pjesmarica ili vlastitih klasičnih spomenara, a popunjavaju "višak prostora" kao stih: *Nemoj se zaljubiti ljubav nema lijeka, neće te izliječiti cijela apoteka*. Pisanje pjesama, a pogotovo interes za poeziju, prema našim podacima, u tom životnom razdoblju ima značajno mjesto. Mašta se, smatra Vigotski, u doba puberteta povezuje s emocionalnim i intelektualnim životom, ona je podjednako

potrebna i u poeziji i u geometriji. Povezujući se s emocionalnim životom, ona opslužuje potrebe i čuvstva koja preplavljaju predadolescente (*usmjeravanje emocionalnog života i ovladavanje njime*), a to se, na primjer, očituje u pisanju pjesama, intimnih dnevnika, u *umjetnosti za sebe*. “To su poeme i romani koje dijete piše, koje stvara u svojoj glavi, drame i tragedije koje igra, elegije i sonete koje piše” (Vigotski 1996b: 171).

Pjesme su lirske, ljubavne, iako ima i šaljivih. Kvalitativnu analizu sadržaja pjesama koja može reći nešto o razumijevanju ljubavi kod djevojčica / djevojaka u tom osjetljivom životnom razdoblju namjeravamo tek učiniti. Međutim zanimljivo je primijetiti kako se u vrsti *pjesme prepisane iz tuđih pjesmarica* uz klasične lirske ljubavne pjesme, koje su najčešće, nalaze i baladične pjesme koje govore o smrti zbog ljubavi, smrti zbog nesretnog slučaja i smrti zbog droge te pjesme elegičnoga tona tipa *Kada ja umrem* i *Oproštajna pisma*. Tako pjesmu koja mijenja imena, ali ima karakterističan početak – *Još nekoliko minuta ostaje do kraja života mog, zato pišem par riječi sadržaja života svog* – nalazimo u pjesmaricama od 70-ih godina 20. stoljeća do danas. Ako taj početni tekst upišemo u Googlov pretraživač, otvorit će se poveznice za blogove na kojima se pjesma i danas nalazi. U takvim se pjesmama daju upute o tome kako treba izgledati pogreb dotične osobe, treba li na njega doći *dragi*, treba li donijeti cvijeće i koje vrste, pa čak do uputa što treba odjenuti za tu prigodu (*Nek obuče košulju bijelu, neka dođe u crnom odjelu*). Navedene stihove nalazimo u pjesmaricama iz svih razdoblja, a ako se tekst unese u pretraživač, otvorit će se poveznice za blogove i adrese na facebooku na kojima se javlja. Smrt se u toj dobi očito ne shvaća kao nešto konačno, a umrli se tretira kao netko tko će “nagledati” svoj pogreb i kazniti krivce.

Priče, ili kako bi to Borisov (1977) rekao *djevojačke rukopisne priče*, nalazimo u 51 od 83 pjesmarice (u nekim pjesmaricama ih je više). To su različite verzije 33 priča. Tri su humorističnoga sadržaja, a ostale su o nesretnoj ljubavi. Kao i kod ruskih djevojčica, formula: ljubav–smrt–sudbina podloga je za 26 priča, a u 8 priča nalaze se oproštajna pisma. One se, prema principu narodnog stvaralaštva, mijenjaju od bilježnice do bilježnice (imena, dob, izgled junaka, naslov priče itd.), o čemu svjedoči sljedeći primjer koji donosimo onako kako je zapisan u jednoj od bilježnica:

Ruže, ruže, ruže

Ovo je priča o najljepšoj djevojci. Visoka, vitka i uvijek nasmijana. Zvala se Maja. Jednoga dana, kada je imala 17 godina, sreća je njega. Bio je mlad, zgodan, bila je to njena prva ljubav, sve dok ga nije vidjela s drugom. Plakala je potajno i misli su joj bile ispunjene Markovim likom. Njeno slomljeno srce se nadalo sreći. Jer nadala se Markovom povratku. Ali on je nestao ostavljajući za sobom djevojku koja ga je neizmerno voljela. Iz dna duše zaklela se da će svoju nesreću iskaliti na drugom koji ju bude neizmerno volio. Bila je topla noć puna romantike za dvoje mladih. Maja i Goran. Goran je bio lijep, zgodan, veseo mladić, bio je san za Maju, a i Goran je dugo bio zaljubljen u nju. Međutim Maji se probudila želja za osvetom. Znala je da je Goran voli i da će ga boljeti kad ga ostavi. Znala je, ali je ipak rekla: *Zbogom Gorane s nama je sve završeno*.

U Goranovim očima u tom času pojavi se suza. *Zbogom Gorane*, rekla je to i ponovno osjetila patnju. Goran reče: *Molim te da ti za svaki rođendan poklonim buket crvenih ruža*. Maja je nijemo klimnula glavom i onda su se rastali. Okrenula se i vidjela da Goran još uvijek stoji pod onim drvetom. Poželjela je da mu se vrati u zagrljaj ali nije smogla snage. Od te večeri više ga nikako nije vidjela. Tada je imala 15 godina. Za osamnaesti rođendan je dobila 18 crvenih ruža. Ruže je dobila za sljedeća dva rođendana. Svoj 20. rođendan odlučila je proslaviti u krugu svojih prijatelja. Slavlje je bilo prekinuto zvonom na vratima. Ugledala je malu plavokosu djevojčicu. U rukama je držala veliki buket crvenih ruža. Maja je s osmijehom uzela buket iz kojeg je ispala ceduljica na kojoj je pisalo:

Draga gospođice, moj jedini sin prije pet godina izvršio je samoubojstvo zbog Vas. Volio Vas je i Vi ste to sigurno znali. Prije samoubojstva zamolio me je da Vam za svaki rođendan pošaljem buket crvenih ruža. Kao što vidite, nastojala sam mu ispuniti želju.

Goranova mama

U tom trenutku se sjeti Gorana i nepravde koju mu je nanijela. Pala je u ruke svojih prijatelja i zajecala. Nije mogla podnijeti smrt mladića koji joj je značio sve. Znala je da je to posljednji buket ruža i da ih više nikad neće dobiti za rođendan.

Pjesmarica S. J., 14 godina, 1979.

U pjesmarici A. V., 13 godina, iz 1992. priča završava ovako:

Svake godine šaljem vam buket po posljednjoj želji mog sina Miroslava koji je bacivši se u Savu izgubio svoj život prije 7 godina. Ja ću i dalje slati crvene ruže na vaš dan, ali znajte da sam stara i da ću uskoro umrijeti!

Jao! - kliknu Monika.

Grunule su joj suze na oči. Stvari su joj igrale pred očima, u grudima ju je nešto probolo, pismo joj ispadne iz ruke, zaljulja se i padne. Zadnje što je rekla bilo je: *Miroslave... Miro... Ne...!*

Kada je doktor došao, mogao je samo konstatirati smrt. Na podu kraj nje je našao crvene ruže i pismo Mirine majke. Doktor uze pismo i pročita ga još jedanput. Tad je pogledao Monikino mlado nježno tijelo, mrtvo tijelo ležalo je na podu. Doktor pogleda njenu majku i reče:

Sigurno ga je mnogo voljela.

Na blogu <http://rodjenanesretna.mojblog.hr/arhiva-5-2007.html> završetak priče izgleda ovako:

Draga gospođice, svake godine Vam šaljem crvene ruže po posljednjoj želji mog sina Marina koji se bacio u mutne vode Save. Bacivši se izgubio je svoj mladi život prije sedam godina. Ja ću Vam i dalje slati ruže, ali znajte da sam stara i da ću uskoro umrijeti. Marinova mama.

Ajme, klikne Tanja. Granule su joj suze, iz ruke joj ispadne pismo i zadnje što je rekla: "Marine, Marinee!" Na podu kraj nje pronašli su pismo Marinove majke. Doktor uze pismo, pročita ga i pogleda roditelje i Tanjino mlado mrtvo tijelo i kaže: "Sigurno ga je mnogo voljela."

Priče i pjesme u pjesmaricama upućuju da je riječ o *bilježnicama o ljubavi*, o romantičnoj ljubavi gotovo onakvoj kakvom ju je odredila Fisher (2004), koja između ostalog navodi: preuveličavanje voljene osobe, emocionalni plamen, promjene raspoloženja od zanosa do očaja, čežnju za emocionalnim sjedinjenjem. Junakinje tih bilježnica *voljet će junake do kraja života – a i poslije njega (!)* (“Sad su dvoje mrtvih i mladih na vječnom sastanku zajedno sretni i zaljubljeni” – iz priče *Sanja i Matija*, pjesmarica I. S., 13 godina, iz 1989. godine.) Junaci su spremni umrijeti za voljenu, pa i doslovno joj dati srce:

Znali su se 6 mjeseci prije no što su prohodali. Posvađali su se, ali su se i poslije te svađe zbližili još više. Jednoga dana mu je rekla da je bolesna, da ima bolest srca. U trenutku ju je zagrlio i počeo plakati. Ubrzo kada je trebala ići na operaciju, nije se ni pozdravio s njom. Kada je došla oporavljena s operacije, nije ga vidjela. Pitala je mamu: “Gdje je on?” A ona je odgovorila: ZAR NE ZNAŠ TKO TI JE DAO SRCE?

(Pjesmarica M. Z. iz 1993. i

blog <http://ikaikica.blogger.hr/post/-prica-o-momku-i-djevojci>)

Dnevnički zapisi su, kako su izjavile ispitanice, u pjesmaricama bili povremeni. Neke od njih su istaknule da su imale poseban dnevnik. Pregledom je utvrđeno da se dnevnički zapisi nalaze u 67 od 83 pjesmarice, i bit će predmetom posebne analize kao i sadržaji poetske proze.

Budući da su pjesmarice ipak mjesta za zapisivanje *važnih stvari*, prema riječima jedne od ispitanica, u nekima se od njih bilježe (a nekada i ocjenjuju) filmovi, zapisuju riječi pjesama koje interpretiraju omiljeni izvođači, ali i zapisuju pitanja koja se mogu iskoristiti za još jednu posebnu tvorevinu u supkulturi djece i mladih – leksikon. Pitanja za leksikon obično počinju bezazlenim: *Kako se zoveš?, Kako ti je nadimak?*, a nastavljaju se onima *Da li ste se poljubili?* ili *Kako ti se zove simpatija?* Takvu vrstu sadržaja nalazimo na blogovima pod nazivom *štafeta*, a kod ruskih djevojčica pod nazivom *upitnik*. Školski rječnik poput: *roditeljski sastanak – bal vampira, škola – mrtvačnica, odmor – uvjetna sloboda* također nalazimo u prikupljenim rukopisnim bilježnicama, o čemu svjedoče i intervjui. Ruske djevojčice nazivaju takav rječnik *školska kronika*, a lista riječi kod nas i kod njih vrlo je dugačka te bi se od nje mogao sastaviti veliki rječnik. Takve liste riječi nalazimo i na blogovima (primjerice, na blogu <http://minny15.blog.hr>).

U prikupljenoj građi i intervjuima nalazimo i takozvane *zakone ljubavi, zakone mladih, pravila ljubavi: Gleda li mladić djevojku duže od tri minute, ljubomorani je; Ako mladić djevojku pozdravlja lijevom rukom, beskrajno ju ljubi*. Pravila su oblikovana kroz mnoge didaktičke aforizme. Opisali su ih i ruski autori. Olga Vainshtein (2008) kaže: “Taj se žanr pojavio u bilježnicama u kasnim pedesetima i vrlo je popularan sve do danas. Pravila postavljaju romantičan kod ljubavi i časti, i imaju ulogu priručnika za početnike.” Ta pravila nalazimo kod nas ne samo u rukopisnim bilježnicama nego i na blogovima (na primjer blog <http://svijetsasavica.blog.hr>).

U nekim bilježnicama postoje i zapisi ili “pribor” za proricanje. Te se praznovjericice obično zapisuju u posebne bilježnice ili na papiriće, ali su ponekad i dio pjesma-

rica. O njima smo dosada opširno izvijestili (Duran 2009). Na blogovima možemo naći i programe za izračunavanje *koliko te posto dečko voli*, kao i ostale praznovjerice, primjerice kihalice (<http://minny15.blog.hr>) kojima se proriče budućnost ovisno o tomu *u koliko je sati tko kihnuo*. Navedenu vrstu sadržaja nalazimo i kod ruskih djevojčica. 39 ispitanica u intervjuima je izjavilo kako su dobrim prijateljicama dale da im u pjesmaricu napišu neku pjesmu s posvetom, a u 26 pjesmarica pronađeni su tekstovi iza kojih je postojala posveta.

Takav način *upisivanja* karakterističan je za klasične spomenare, koji se daju širokom krugu prijatelja i poznanika, a ovdje je riječ o sadržaju rezerviranom za najbliže. Formule ljubavi su matematičke jednadžbe a u izvodima najčešće daju rezultat VOLIM (TE). SMS poruke u pjesmarice zapisuje posljednja dobna skupina ispitanica i vlasnica rukopisnih bilježnica.

Način dolaženja do sadržaja

Voljela sam jesen,
sumorne dane i duge kiše,
voljela sam Slavonski Brod,
jednog Josipa i nikog više

Pjesmarica B.K. iz 1986,

Imala sam 12 godina i krenula u šesti osnovne.
Upoznala sam mnoge dečke, ali voljela sam samo njega
Još i sad volim jesen, snove, dane i kiše,
još uvijek volim Osijek, jednog dječaka i nikog više.

Pjesmarica K. Z. iz 1996.

Ja imam trinaest godina
i tako malo poznam sebe,
ja imam trinaest godina
i znam M---- da volim samo tebe.

Pjesmarica S.A. iz 1989.

Ja imam 14 godina
i tako malo poznam sebe.
Ja imam 14 godina
I znam da volim samo tebe

Pjesmarica P.L. iz 1997.

Sadržaji se prepisuju iz bilježnica vršnjakinja ili starijih djevojčica (i. 166/166) (“*Pet krvavih ruža sam prepisala od jedne prijateljice, a ona od svoje sestrične iz*

Varaždina”). Ponekad se to čini po sjećanju (i. 118/166); Prepisuju se iz sačuvanih pjesmarica, mame, rođaka, susjeda (i. 28/166) Pjesme nekih poznatih pjesnika 22 od 166 ispitanica prepisale su iz knjiga, 38 je do njih došlo “iz druge ruke”. Zato ne čude razne verzije pjesama Cesarića, Jesenjina i drugih. Iako ih je samo 56% pisalo vlastite pjesme, 78% ih je izjavilo da su nešto vlastito izmislile u pjesmarici: pjesmu, kihalicu, novi zakon ljubavi, dodale nešto školskom rječniku itd. Godine 1996. izlaze časopisi Teen i OK i postaju “glavna literatura” naših mlađih ispitanica, pa se od tamo prepisuju tekstovi. Djevojčice/djevojke iz posljednje dobne skupine koriste sve mogućnosti interneta i mobitela kako bi došle do zanimljivih tekstova.

Javnost pjesmarice za vršnjake i za odrasle

Razmjenjivala sam je s dobrim prijateljicama. Kada smo u osmom razredu bili na ekskurziji neke cure iz razreda su mi ukrale pjesmaricu i pročitale pa sam se jako naljutila na njih. Mama se jednom dohvatila moje pjesmarice i poslije toga me zezala dobra tri mjeseca za jednog dečka. Bilo mi je jako neugodno.

Ispitanica F. K., rođena 1968.

Moja pjesmarica bila je najpopularnija u školi. Svi su se otimali za nju i čekali red da im je posudim. Tako ju je jednom zaplijenila razrednica, a ja poslije kirvaja u Strizivojnoj napisala neke gluposti. Joj što mi je bilo neugodno. Na kraju sam ju posudila jednoj prijateljici a ona jednoj curi iz 7b, a ova ju izgubila.

Ispitanica Đ. F., rođena 1973.

Uvijek sam ju nosila u torbi i čuvala da ju ne pronađu roditelji. Razmjenjivala sam ju samo s najboljim prijateljicama. U slučaju da je se dočepaju neke druge cure iz razreda nikada - nisam pisala puno ime dečka za kojim patila i ronila suze, već M pa crtice, ali bi dodala jednu ili dvije crtice više da ne pogode.

Ispitanica M. S., rođena 1983.

Pjesmarica je bila: Samo za najbolju prijateljicu, odrasli isključeni (i. 20/166); Za ograničen broj prijateljica, odrasli isključeni (i. 92/166); Za širok broj prijateljica, odrasli isključeni (i. 47/166); Za ograničen broj prijateljica, ali i za mamu (i. 7/166). Koliko su odrasli uključeni ili isključeni kada je riječ o blogu ili facebooku?

I na kraju mnoge naše sugovornice tijekom razgovora rekle su kako pisale i čitale pjesmaricu kada su bile zaljubljene, jako tužne ili jako sretne.

ZAKLJUČAK

Govoreći o psihologiji, sociologiji, etnologiji djetinjstva, neizbježno je govoriti i o fenomenu supkulture djece i mladih kao latentnom mehanizmu socijalizacije. Tvorevine spontane kulture djece mladih rezultat su njihova kolektivnog stvaralaštva, a prenose se s naraštaja na naraštaj. O nekim smo žanrovima iz ovog kruga

ranije obavijestili. U ovom radu potvrdili smo postojanje još jedne tvorevine: *djevojačke rukopisne bilježnice-pjesmarice*, koja postoji barem 40 godina u nas i dio je supkulture djevojčica/djevojaka u dobi od 12 do 16 godina. Pri traženju izvora podataka za istraživanje rukopisnih bilježnica upotrijebljen je kvalitativni pristup (polustrukturiran intervju, analiza dokumenata). Na osnovi ova dva izvora utvrdili smo 17 vrsta sadržaja koje su povezane s emocionalnim životom djevojčica/djevojaka u ovom osjetljivom razdoblju. Postoji velika sličnost s vrstama sadržaja blogova djevojčica i vrstama sadržaja rukopisnih bilježnica ruskih djevojčica.

LITERATURA

- Borisov, S.B. (1977). *Subkultura devičestva: rosijskaja provincija 70-90-ih g. XX v.* Avto-referat. URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/borisov8.htm>.
- Duran, M. (2001). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Duran, M. (2003). *Tradicija spontane kulture djece i mladih: Spomenar i dnevnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Duran, M., Zierkiewicz, E. (2006). Fortune-telling Games Played by Croatian and Polish Girls. U A. Kuczynska, E.K. Dzikowska (ur.), *Understanding Sex and Gender*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Duran, M. (2009). *Tradicija spontane kulture djece i mladih: Praznovjerice za rasonodu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Fisher, H.E. (2004). *Why we love: the nature and chemistry of romantic love*. New York: Henry Holt and Company.
- Opie, I., Opie, P. (1977). *The Lore and Language in Schoolchildren*. Oxford: Oxford University Press.
- Vainshtein, O. (2008) Contemporary notebooks of love: girls' subculture in Russia. <http://www.ruthenia.ru/folklore/veinstein2.htm>
- Vigotski, L.S. (1975). *Psihologija umetnosti*. Beograd: Nolit.
- Vigotski, L.S. (1996b) *Mašta i stvaralaštvo preadolescenta*. Sabrana dela, tom IV. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Žavronok, S.I. (1998). Deviči rukopisnie ljubovnie rasskazi. U A. F. Belousov (ur.), *Russkii shkolnyi fol'klor. Ot "vzyvanii" Pikovoj damy do semeinyh rasskazov*. Moskva: Ladinir.

FROM GIRLS' JOURNALS TO BLOGS

Summary

In the creativity of children and youth, as in that of adults, we can follow the lines of individual and collective creativity. Creations of collective creativity are passed

down from generation to generation: games, jokes, stories, songs, autograph books, codes of behavior, secret languages, fortune telling, magic, secret erotic folklore, dares, diaries, journals, scrapbooks, etc. This paper investigates the journals that have been in existence for over 40 years in the subculture of girls from the ages of 12-16. A semi-structured interview was held with 166 respondents born from 1950 to 1996. Eighty-three journals from 1964 to 2009 were analyzed. Data analysis was conducted using qualitative research methodology. Seventeen types of content were identified. Some of this content has moved to girl blogs. A great similarity was found with journals written by Russian girls.

Key words: subculture, collective creativity of girls, journals

Primljeno: 20. 05. 2010.